

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 9, Sayı: 3, 2025, ss. 810-841/ Volume: 9, Issue: 3, 2025, pp. 810-841

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI (D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

Yusuf Can DAĞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur

Master's Student, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Institute of Social Sciences, Burdur/Türkiye

yusufcandag556@gmail.com

orcid.org/0009-0006-1645-0462

ror.org/04xk0dc21

Fatih CANKURT

Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Burdur

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif Ersoy University, Department of Basic Islam Sciences, Burdur/Türkiye

fcankurt@mehmetakif.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9352-429X

ror.org/04xk0dc21

Öz

Kur'an-ı Kerîm, nüzulünden itibaren Hz. Peygamber'in sahâbeye telkiniyle, çeşitli yazı malzemelerine kaydedilmiştir. Muhtelif malzemeler üzerindeki bu kayıtlar, Hz. Ebû Bekir döneminde kitap haline getirilip mushaf adını almış, Hz. Osman döneminde istinsah faaliyetiyle birlikte ilk mushafların teşekkül süreci tamamlanmıştır. Tarihî süreç içinde farklı etnik kökenlerden toplumların İslamiyet'le tanışması ve bunların Kur'an'la muhatap olmaları, okuma açısından birtakım zorluklar ortaya çıkarmıştır. Bu zorlukları gidermek amacıyla Ebu'l-Esved ed-Düeli, Halil b. Ahmed gibi âlimler yazı sistemine yönelik bazı düzenlemeler yapmış, böylece Kur'an'ın doğru okunmasına katkı sağlamışlardır. Bu minvalde mushaf tarihine dair en önemli bilgi kaynakları arasında sayılan erken dönemlere ait mushaflarla alakalı modern dönemde, gerek ülkemizde gerekse sair İslam beldelerinde erken dönem mushafları ile ilgili çalışmalar sürdürülmekte, ancak Batı'da yapılan çalışmalara kıyasla sınırlı düzeyde kalmaktadır. Zira yaklaşık iki asırdan beri oryantalistler, erken dönem mushaflar üzerinde yoğunlaşarak bu nüshaları Kur'an tarihi bağlamında incelemekte olup yer yer Kur'an'ın kaynağı ve güvenilirliği hakkında farklı yorumlar ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada, Kur'an ve mushaf araştırmaları açısından Avrupa'nın önemli merkezlerinden biri olan Almanya'nın başkenti Berlin'de bulunan Berlin devlet kütüphanesinin dijital koleksiyonunda yer alan, fiziksel olarak ise Yemen'in başkenti San'a'daki Dârü'l- Mahtûtât'ta muhafaza edilen, miladi 630-800 yıllarına ait olduğu tahmin edilen 61 adet erken dönem Kur'an nüshası incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmada incelenen nüshalar; ait olduğu yılı, cildi, tezyini unsurları, yazı renkleri gibi özellikleri belirtilerek tanıtılmaya gayret edilmiştir. Çeşitli merkezlerde muhafaza edilen Kur'an nüshalarının varlığından haberdar olunması ve incelenmesi, bu noktadaki eksikğin giderilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı da Berlin Kütüphanesi dijital arşivinde yer alan erken dönem Kur'an nüshalarının varlığından haberdar olunmasını sağlamak ve alana yönelik akademik farkındalığı arttırmaktır.

Anahtar kelimeler: Kur'an- Kerîm, kırâat, mushaf tarihi, erken dönem Kur'an el yazmaları, Berlin Devlet Kütüphanesi

Geliş Tarihi: 18.08.2025

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1767886

Kabul Tarihi: 23.10.2025

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

EARLY MUSHAF MANUSCRIPTS IN THE BERLIN STATE LIBRARY (D'âru'l Mahutta Archive)

Abstract

From the The Qur'ân, from the moment of its revelation, was recorded on various writing materials by the Companions upon the instruction of the Prophet Muhammad (peace be upon him). During the caliphates of Abû Bakr and 'Uthmân, the processes of compilation and transcription accelerated the preservation of the revelation in written form. Over time, as people from diverse ethnic backgrounds embraced Islam and engaged with the Qur'ân, various difficulties arose regarding proper reading and pronunciation. In response to these challenges, certain scholars within the Muslim community introduced orthographic reforms to facilitate correct recitation of the Qur'ânic text. In the modern period, studies on early Qur'ânic manuscripts continue both in Turkey and across the Islamic world; however, these efforts remain limited compared to the scope of research conducted in the West. In particular, orientalist scholars have focused extensively on early Qur'ânic manuscripts, examining them within the context of Qur'ânic history and at times putting forward critical views concerning the origins and textual reliability of the Qur'ân. This study focuses on 61 early Qur'ânic manuscripts, dated approximately between 630 and 800 CE, which are digitally archived in the Berlin State Library—one of Europe's leading centers for Qur'ânic and manuscript studies—while the physical copies are preserved in Dâr al-Mahtûtât in the Yemeni capital, Şan'â'. The study examines the codicological features of these manuscripts, including their presumed date, binding, decorative elements, and ink colors. Detailed descriptions of features specific to early Qur'ânic manuscripts have been presented within this framework. Recognizing the Qur'ânic manuscripts preserved in libraries across Europe is of great importance in contributing to the field of Qur'ânic codicology and addressing gaps in current research. The aim of this study is to inform researchers about these manuscripts and to enhance academic awareness in this developing area of Islamic manuscript studies.

Keywords: *Qur'an, qirâ'ât, early Qur'anic manuscripts, history of the muşhaf, Berlin State Library*

Atıf / Cite as: Dağ, Yusuf Can-Cankurt, Fatih. "Berlin Devlet Kütüphanesinde Bulunan Erken Dönem Mushaf Yazmaları (D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)", *Apjir* 9/3 (Aralık 2025), 810-841.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, tedricî olarak 23 yıllık bir zaman diliminde indirilmiştir.¹ Nüzul sürecinde Hz. Peygamber (s.a.v), vahiy yoluyla aldığı âyetleri sahâbeye aktarmış ashâb da bu âyetleri ezberlemiş ve o dönemde mevcut olan çeşitli yazı malzemelerine kaydetmiştir.² Bu yazıya aktarma sürecinin Hz. Peygamber'in görevlendirdiği vahiy kâtipleri eliyle yürütüldüğü bilinmektedir.³ Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde ilâhî kelâmın iki kapak arasında toplanması söz konusu olmamış⁴; vefatının ardından, Halife Ebû Bekir(ö.13/634) döneminde (632-634) cem' işlemi gerçekleştirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Ebû Bekir zamanında toplanmasının temel sebebi, Yemâme Savaşı olmuştur. Mezkûr savaş, kaynaklarda Müseylemetü'l- Kezzâb olarak geçen ve "Müseyleme" olarak meşhur

¹ Mesut Okumuş, "Kur'ân'ın Tedricî Nüzûl Süreci Bağlamında Mekkî ve Medenî Âyetler Üzerine", *Eskişeni* 27 (2013), 29.

² Kullanılan malzemelerle ilgili bilgi için bkz. Bekir Tatlı, "İlgili Rivâyetler Yönünden Hz. Peygamber Döneminde Vahyin Yazımı Meselesi", *AÜİFD* 49/1 (2008), 125.

³ Vahiy kâtipleri için bkz. Ebû Amr b. Halîfe eş-Şeybânî Halîfe b. Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, (Dimaşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397), 99; Lokman Yılmaz, "Mushaf Öncesi Kur'an Kitâbetinin Durumu (Tahlil ve Değerlendirme)", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 19 (Aralık 2024), 180.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Davut Aydı, "Kur'ân-ı Kerim'in İki Kapak Arasında Mushaf Halinde Cem Edilmesi", *İlmi Dergi Diyanet*, 46/1 (2010), 59.

olan şahsa karşı yapılmıştır.⁵ Bu savaşta kurrâ sahâbeden birçoğunun şehit olması, Kur'ân'ın unutulma tehlikesini doğurmuş, ardından Hz. Ömer'in (ö.23/644) Hz. Ebû Bekir'e teklifi ile Kur'ân iki kapak arasına toplanmıştır.⁶ Kur'ân'ın unutulma korkusu sonraki dönemlerde de ciddi sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda Hz. Ömer (634-644) ve özellikle Hz. Osman'ın (ö.35/656) hilafeti döneminde (644-656) kırâat farklılıklarının önemli bir mesele hâline geldiği söylenebilir. Nitekim Azerbaycan-Ermenistan cephesinde görev yapan askerlerin birbirlerinin kıraatlerini yalanlaması ve hatta tekfir etmesi⁷ Hz. Osman'ı bu ihtilafların önüne geçmek maksadıyla Kur'ân'ı istinsah ettirmeye sevk etmiştir.⁸ Bütün bunlarla birlikte, Hz. Osman sonrası dönemde özellikle Emeviler⁹ devrinde (661-750) Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin¹⁰ (ö.69/668) kırmızı noktalarla yaptığı harekeleme çalışması, devamında Nasr. b. Âsım (ö.89/708), ve Yahya b. Ya'mer'in (ö.89/708) katkıları ve nihayet Halil b. Ahmed¹¹'in (ö.175/791) mushaf kitabeti çalışmaları Kur'ân yazısının bugünkü şeklini almasına zemin hazırlamıştır.¹²

Mushaf tarihi kapsamında nitelendirilecek bu çalışma, Berlin Devlet Kütüphanesi'nin dijital koleksiyonunda yer alan ve miladi 630-800 yıllarında yazıldığı düşünülen 61 adet erken dönem Kur'ân nüshasını ele almaktadır. Söz konusu nüshaların tamamı Yemen'in başkenti San'a'da muhafaza edilmektedir. Çalışmanın amacı, bu erken dönem Kur'ân nüshalarının yazım sistemi, imlâ özellikleri, tezyini unsurları ve fiziksel niteliklerini tespit ile Kur'ân'ın yazılı aktarım sürecini belgelemek ve erken dönem mushaflarına ilgi duyan araştırmacılar için öncü bir vazife ifa etmektir. Araştırmada, kütüphane tarafından sağlanan görseller esas alınmıştır.

Ülkemizde mushaf tarihine dair yakın dönemlerde ilginin başladığı ve artarak devam ettiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, Türkiye'de mushaf çalışmalarının temelini atan Tayyar Altıkulaç öne çıkmaktadır; onun erken dönem mushaflar üzerine gerçekleştirdiği ilmî faaliyetler,¹³ alana önemli bir birikim kazandırmıştır. Bunun yanı sıra, ülkemizde

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Aydıöz, "Kur'ân-ı Kerim'in İki Kapak Arasında Mushaf Halinde Cem Edilmesi", 62.

⁶ Kasım Şulul, "Cem'ü'l-Kur'ân (Kur'ân-ı Kerim'in Mushaf Haline Getirilmesi)". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 1 (Aralık 2016), 22.

⁷ Mehmet Dağ, *İhticac Bağlamında Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. (İstanbul: İSAM Yayınları, 3. Baskı, 2022), 105.

⁸ Ziya Şen, "Hz. Osman Döneminde İstinsah Edilen Mushafların Akıbeti", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2014), 40.

⁹ Dört halife döneminden sonra 661-750 yılları arasında hüküm süren ilk İslâm hanedanı

¹⁰ Detaylı bilgi için bk. Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Ebû'l-Esved ed-Düelî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/312.

¹¹ Detaylı bilgi için bk. Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Halîl b. Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/310.

¹² Fatih Özkafa, "Hat Sanatı Bakımından Mushaf Kitabedinin Tarihi Seyri", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2010- Kış) 310; Abdulkadir Yılmaz, "Hat Sanatında Harekeleme ve Noktalamanın Tarihi Seyri (Kur'ân-ı Kerim'in Harekelenmesi ve Noktalanması)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19(2003), 53.

¹³ Bk. Tayyar Altıkulaç, *Mushaf-ı Şerif Bibliotheque Nationale, Paris*, (İstanbul: IRCICA Yayınları, 2011); a.mlf., *Günümüze Ulaşan Mesâhifi Kadîme* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2022).

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI (D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

mushaf çalışmalarıyla temâyüz etmiş farklı akademisyenlerin olduğu söylenebilir. Bu araştırmacıların mushaflarla ilgili çalışmaları,¹⁴ alana katkı sağlamıştır. Son yıllarda bu konuya odaklanan çeşitli akademik dergilerde yayımlanan makaleler de Türkiye’de mushaf araştırmalarının gelişmekte olan bir disiplin hâline geldiğini göstermektedir.¹⁵

Ülkemizde yapılan çalışmalar olduğu gibi batılı araştırmacıların da “farklı dillerde”¹⁶ Kur’ân’ı Kerim’in mushaflaşma süreci hakkında araştırmalar yaptığı gözlemlenmektedir.¹⁷ Bu noktada yapılan çalışmalar, Kur’ân’ın kaynağının ilâhî mi yoksa Hz. Peygamber’in ürünü mü olduğu sorusu üzerinden şekillendiği tahmin edilmektedir. Zira batılı araştırmacılar tarafından, Kur’ân ve kırâatlar hakkında farklı yorumlar ve eleştiriler ileri sürülmüştür.¹⁸ Kur’ân’ın mevsûkiyetini (güvenilirliğini) ispat noktasında, Müslüman araştırmacıların sorumluluğu oldukça büyüktür. Ancak bu alandaki akademik çalışmalara bakıldığında, gerek Türkiye’de gerekse genel olarak İslâm dünyasında, mushaf incelemeleri açısından Batıya kıyasla katedilmesi gereken mesafenin çok olduğu da zikredilmelidir.

1. Berlin Devlet Kütüphanesinde Bulunan Erken Dönem Mushaf Yazmaları (D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

Bu araştırmanın temelini oluşturan yazma eserler, Almanya’nın en köklü kütüphanelerinden biri olan Berlin Devlet Kütüphanesi’nin¹⁹ (Staatsbibliothek zu Berlin-SBB) dijital koleksiyonundan seçilmiştir. Berlin Devlet Kütüphanesi’nin dijital

¹⁴ Bk. Fatih Cankurt, Hz. Ali’ye Nispet Edilen Topkapı Mushafı, (Ankara: Fecr Yayınları, 2024); Fatih Cankurt, Hz. Ali Mushafı, (Ankara: Fecr Yayınları, 2022); Betül Özdirek Şahin, Groningen Üniversitesi Kur’an’ı “uklu eller”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/ özel sayı (Eylül 2023), 52-71; Şeyma Genan vd. “Erken Döneme Tarihlenen Katta Langar Mushafı’nın Mushaf İlimleri Bakımından İncelenmesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25/47 (2023), 55-88.

¹⁵ Muhammed Emin Bakacak - Fatih Cankurt, “Brown Üniversitesi Kütüphanesi’nde Bulunan Erken Dönem Mushaflar (7. ve 8. Yüzyıllar)”, *Apjir* 8/2 (Ağustos 2024), 283-315; Şükrü Gökhan Arslan - Fatih Cankurt, “Fransa Milli Kütüphanesi (BNF) Bulunan Erken Döneme Ait Mushaf Yazmaları (Nr.355-7203)”, *Mutalaa* 3/2 (Haziran 2024), 52-83; Sümeyra Gürpınar - Fatih Cankurt, “Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Erken Dönem Mushaf Yazmaları”, *Apjir* 8/2 (Ağustos 2024), 258-282.

¹⁶ Alain George, *The Rise of Islamic Calligraphy* (Londra: Saqi, Books, 2010); François Deroche, *İslamic Codicology: An Intorduction to The Study of Manuscripts in Arabic Script* (Londra: El-Furkan İslam Miras Vakfı, 2006).

¹⁷ Farklı dillerdeki çalışmalar için bk. Fatih Cankurt, “Erken Dönem Mushaf Araştırmaları: Yabancı Literatür”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 8/1 (Haziran 2022), 75- 90.

¹⁸ Hafsa Nasreen, “Oryantalistlerin Kur’ân Üzerine İddiaları”, çev. Ozat Shamshiyev, *ERÜİFD* 1/16 (2013), 110; Recep Koyuncu - İdris Yiğit, “Oryantalist Bakış Açısına Göre Kiraatler: Otto Pretzl, Arthur Jeffery, Nöldeke ve Goldziher Örneği”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22-2(Kış 2022), 566.

¹⁹ Kütüphanenin dijital koleksiyonunda erişime açık olan 926 tane mushaf mevcut olup bunlardan bazıları erken dönemi ihtiva etmekte bazıları ise sonraki dönemi teşkil etmektedir. Bu yazma eserler, 1972 yılında Yemen’in başkenti San’a’daki Ulu Camii’de gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları esnasında bulunmuştur. Daha sonra Berlin Devlet Kütüphanesi Doğu Bölümü, Alman-Yemen iş birliği çerçevesinde bu yazmaları mikrofilmlere aktarmış, ardından slayt ve fotoğraf formatlarında belgeleyerek dijitalleştirilme sürecine girmiştir. Orijinal fiziksel nüshalar ise halen Yemen’in San’a şehrinde bulunan “Darü'l-Mahtûtât” adlı Yazma Eserler Evi’nde muhafaza edilmektedir.

katalogunda muhafaza edilen ve miladî 630-800 yıllarına tarihlendirilen Kur’ân nüshaları, Kur’ân’ın metinleşme sürecine dair önemli izler taşıyan örnekler barındırmaktadır. Söz konusu kütüphane, yaklaşık 43.000 cilt Doğu el yazması ile yalnızca Almanya’nın değil, Batı dünyasının da en büyük oryantal yazma eser koleksiyonlarından birine sahiptir. Bu yönüyle SBB, İslam dünyasına ait kültürel mirasın korunması ve bilimsel araştırmalara açılması açısından son derece kıymetli bir kurumsal hafızadır. Kütüphane bünyesinde dijitalleştirme çalışmaları büyük oranda tamamlanmış olup, dijital katalog üzerinden yüzlerce İslâmî yazmaya çevrimiçi olarak erişmek mümkündür.²⁰ Bu dijital arşivde, erken dönemi kapsayan çok sayıda Kur’ân nüshası yer almaktadır.

Çalışmaya konu edilen erken dönem Kur’ân nüshalarına, “Qalamos”²¹ isimli internet sitesi aracılığıyla da erişmek mümkündür. Qalamos, Almanya’daki büyük kütüphaneler tarafından desteklenen ve Alman Araştırma Cemiyeti (Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG) katkısıyla oluşturulan dijital bir katalog platformudur.²² Bu platformun temel amacı, Alman hafıza kurumlarında muhafaza edilen İslâmî el yazmalarının tümüne ait meta verileri ve dijitalleştirilmiş içerikleri tek bir merkezde birleştirmektir. Qalamos platformu, yalnızca Berlin Devlet Kütüphanesi’ndeki mushafları değil, aynı zamanda Bavyera Eyalet Kütüphanesi²³ gibi diğer önemli Alman kurumlarında yer alan erken dönem Kur’ân nüshalarına da erişim imkânı sunmaktadır. Ayrıca platformun tüm sorumluluğu doğrudan Berlin Devlet Kütüphanesi - Prusya Kültürel Miras Vakfına (Stiftung Preußischer Kulturbesitz) aittir.

1.1. DAM 01-28.1²⁴

Kütüphane kayıtlarına göre 630-700 yıllarında yazıldığı tahmin edilen bu Kur’ân nüshası 84 varaktan müteşekkil olup ciltsizdir. Kur’ân nüshasındaki sayfalar dikey şekilde olup 26 satırdan oluşmaktadır. Kur’ân nüshasında âyetler hicâzî hatla kaleme alınmıştır. Yazma eserde tahmis ve ta’şir işaretleri mevcuttur ama bu işaretlerin düzenli olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda nüshada yer alan harf noktaları ve harekelemeye dair işaretlerinde düzensiz bir vaziyet arz ettiği zikredilebilir. Kur’ân nüshasında, bazı sûrelerin başında geometrik süslemeler mevcut bazılarında ise mevcut değildir. Nüshada yer alan sûrelerin sıralamasında karışıklıklar mevcuttur. Zira Nûr sûresi Taha sûresinden sonra yer alması gerekirken Tâhâ sûresinin öncesine konulmuştur. Bu durumda –muhtemelen- varakların bir araya getirilmesi esnasında zuhur etmiştir. Yazma, Bakara sûresinin ilk âyetinden başlamakta aralarda eksikler bulunsa da Mutaffîfîn sûresine kadar devam etmektedir.

²⁰ Digitalisierte Sammlungen, “Digitalisierte Sammlungen der Staatsbibliothek zu Berlin,” (Erişim 21 Mayıs 2025).

²¹ Qalamos, “Qalamos – Connecting Manuscript Traditions,” (Erişim 21 Mayıs 2025).

²² Staatsbibliothek zu Berlin, “Orientabteilung: Handschriftenbestände,” (Erişim 21 Mayıs 2025).

²³ Bayerische Staatsbibliothek, “Bayerische Staatsbibliothek – Home,” (Erişim 21 Mayıs 2025).

²⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-28.1,” (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

Yazma eserde Bakara sûresinin son kısmı, Nisâ sûresi, Âl-i İmrân sûresi, En'am sûresinin son kısmı, Hacc, Mü'minûn, , Furkân, Şuarâ, Neml, Kasas, Ankebut, Rûm, Lokmân, Secde, Saffât, Mü'min, Fussilet sûreleri eksiktir.

1.2. DAM 01-25.1²⁵

630-700 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur'ân nüshası, 30 varaktan müteşekkildir. 22 satırdan oluşan yazmanın sayfaları dik görünüm arz etmektedir. Kur'ân nüshasında tahmis ve ta'şir işaretleri mevcut olmakla birlikte düzensiz bir vaziyettedir. Aynı şekilde, Kur'ân nüshası içerisinde bulunan harf noktaları ve harekeler düzensiz bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca, âyet sonlarında genellikle noktaların yan yana yer aldığı, erken dönem özelliklerine işaret eden âyet sonu işaretlerine rastlanmaktadır. Bütün bunlarla birlikte Kur'ân nüshasında bulunan âyetler, hicâzi hatla kaleme alınmıştır.

Bu Kur'ân nüshası, A'râf sûresinin başından başlayıp Ahkâf sûresine kadar devam etmektedir. Yazma eserin varakları genel itibariyle okunur vaziyette olup ilk varağı, son varağı ve Ahkâf sûresini ihtiva eden bazı kısımlarda ciddi tahribat söz konusudur. Nüshada Fâtiha, Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'am sûreleri eksiktir. Ayrıca Ahkâf sûresinden sonraki bölümler de nüshada yer almamaktadır.

1.3. DAM 01-30.1²⁶

Kütüphane kayıtlarına göre 650-750 yıllarında yazıldığı düşünülen Kur'ân nüshası, 52 varaktan müteşekkildir. Âyetler dikey düzende yazılmıştır. Nüshanın bazı varakları ciddi şekilde tahribata uğramış olsa da, sağlam durumda olan sayfaların 31 satır içerdiği gözlemlenmektedir.

Yazmada harekeleme ve harf noktaları kullanılmış olmakla birlikte her iki unsur da düzensiz bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca âyet sonlarını belirlemek amacıyla âyet sonu işaretlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kur'ân nüshasında, tahmis ve ta'şir işaretlerine de yer verilmekte; çoğu yerde ta'şir işareti yerine tahmis işareti kullanıldığı, bu işaretlemelerin düzensizlik arz ettiği gözlemlenmektedir.

Yazma eserde bulunan âyetler, parşömen malzeme üzerine hicâzî hatla yazılmıştır. Kur'ân nüshası, Bakara Sûresi 43. âyetinden başlamakta sayfaların üzerine sonradan yazılan malumatlara göre Kâfirûn sûresinde son bulduğuna dair bilgiler mevcuttur. Ancak tarafımızca yapılan inceleme bunun doğru olmadığını bitiş yerinin Kâfirûn sûresi değil Fîl sûresi olduğunu göstermektedir. Bakara sûresinden Fîl sûresine kadarki sûrelerin de tam olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Zira Âl-i İmrân sûresinin tamamı, Nisâ sûresi, Mâide sûresi ve En'am sûresinin âyetleri eksiktir.

²⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-25.1", (Erişim 21 Mayıs 2025)

²⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-30.1", (Erişim 21 Mayıs 2025)

1.4. DAM 01-29.1²⁷

Kütüphane kayıtlarında yer alan bilgiye göre 650-750 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur'ân nüshası, 35 varaktan oluşmaktadır. İncelemelerimize göre nüsha zaman içerisinde ciddi şekilde tahribata uğramıştır. Her hangi bir hasarı bulunmayan varaklar incelendiğinde 31 satırdan oluşan sayfaların olduğu tespit edilmiş, ayrıca sayfalarda harekeleme ve harf noktaları var olmakla birlikte düzensiz bir görünümde olduğu belirlenmiştir. Âyet sonu işaretleri düzenli bir şekilde her âyetin sonunda mevcut olup sûre sonundan diğer sûreye geçerken kullanılan süslemelerinde bu el yazmasında yer teşkil ettiği görülmektedir.

Bakara sûresinin 140. âyetiyle başlayan Kur'ân nüshası, sayfaların üzerine sonradan yazılan bilgilere göre Burûc sûresi ile son bulmaktadır. Ancak bu bilginin doğruluğu teyit edilememektedir. Çünkü başlangıç kısımlarındaki sayfalar okunaklı olduğu için tespit mümkün iken Kur'ân nüshasının son varaklarının ciddi şekilde tahribata uğraması nedeniyle, bu kısımları okumak güçleşmekte; bu da yazmanın nerede sona erdiğine dair kesin bir tespit yapılmasını zorlaştırmaktadır.

1.5. DAM 01-21.3²⁸

650-750 yıllarında yazıldığı düşünülen Kur'ân nüshası, 31 varaktan oluşmakta olup cilttsizdir. Dikey şekilde yer alan sayfalar 27 satırdan meydana gelmektedir. Kur'ân nüshası, Mâide sûresinin 77. âyeti ile başlamakta Talak sûresine ait âyetlerle son bulmaktadır. İki sûre arasında; A'râf, Kasas, Zümer, Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Muhammed, Fetih, Hucurât, Kâf, Zâriyât ve Tûr sûreleri yer almaktadır. 17-18 ve 30. varaklarda ciddi tahribat nedeniyle bazı bölümlerin okunması mümkün değildir.

Nüsha parşömen malzeme üzerine, erken dönem hicâzî hatla yazılmıştır. Harekeleme olmamakla birlikte Kur'ân nüshasının genelinde harf noktaları mevcuttur. Yazma eserde âyet sonu işaretleri mevcut olup düzenli bir görünüm göstermektedir. Tahmîs ve ta'şîr işaretleri gözlemlenmekle birlikte, ta'şîr işareti sistematik olup tahmîs işareti düzenli değildir. Bazı sûre başlarında sûre ismi ve âyet sayısı tespit edilmektedir; bu bölümler kimi yerlerde açık biçimde okunabilirken, bazı kısımlar silik ve bu yüzden okumanın zor olduğu yerler olarak gözlemlenmektedir.

1.6. DAM 01-25.3²⁹

Kütüphane kayıtlarına göre 650-750 yıllarına tarihlendirilen bu Kur'ân nüshası, 13 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar dikey düzende olup her sayfada 28 satır yer almaktadır. Nüsha cilttsizdir. Eserin sayfaları üzerine sonradan yazılan bilgilere göre nüsha, Bakara sûresinin 175. âyetiyle başlamakta, Müddessir sûresinin 30. âyetine kadar devam

²⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-29.1", (Erişim 21 Mayıs 2025)

²⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-21.3", (Erişim 21 Mayıs 2025)

²⁹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-25.3", (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

etmektedir. Ancak varakların çoğunun ağır tahribata uğramış olması nedeniyle, bu bilgi tam olarak teyit edilememektedir.

Yazma, parşömen malzeme üzerine, hicâzî hatla kaleme alınmıştır. Diğerlerinden daha az tahribata uğramış varaklarda yapılan incelemelere göre harekeleme ve harf noktaları düzenli bir şekilde mevcuttur. Âyet sonların işaretlemeleri için, üç nokta kullanılmaktadır. Ta'şîr işaretleri düzensiz bir şekilde uygulanmaktadır. Sûre başı bilgileri de nüshada mevcuttur.

1.7. DAM 01-25.2³⁰

Kütüphane kayıtlarında geçen bilgiye göre bu Kur'ân nüshasının 650-750 yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Kur'ân nüshası ciltsizdir. Yazmanın bazı varaklarında ciddi tahribatlar söz konusudur. Diğerlerine göre daha az tahrip olan varaklara bakıldığında sayfaların dik bir görünüm arz ettiği ve 21 satırdan oluştuğu tespit edilmektedir. Bunlarla birlikte yazma eserin birçok varağında, parçalanmış veya yırtılmış sayfaların sonradan eklenmiş sayfalarla birleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu nüshanın orijinal bütünlüğünün zaman içerisinde kaybolduğunu ve fiziksel müdahalelerle yeniden yapılandırıldığını göstermektedir. Buna örnek olarak, nüshanın 2. varağının b yüzünde yer alan sayfada görülen farklı yazı biçimleri verilebilir. Sayfanın bir kısmı erken dönem hicâzî yazı özelliklerini gösterirken, sayfanın alt kısmına tekabül eden parçada ise Kûfî yazı türü kullanılmaktadır.

Kur'ân nüshasında birçok eksik sûre ve âyet bulunmaktadır. Eserin sayfaları üzerine sonradan yazılan bilgilere göre nüsha, Nahl sûresi 100. âyeti ile başlamakta Müddessir sûresi 48. âyete kadar devam etmektedir. Ayrıca yazma eserde sûre başlarında geometrik süslemelerin olduğu gözlemlenmekte aynı şekilde sûre başlarında sûre adı ve âyet sayısı gibi bilgilendirmelerde yer almaktadır. Kur'ân nüshasında harf noktaları ve harekeleme düzenli bir şekilde kullanılmıştır.

1.8. DAM 18-23.1³¹

650-800 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur'ân nüshası 20 varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Kur'ân nüshasında, sayfa düzeni yatay şekildedir. Yazı türü erken dönem hicâzî hat özellikleri göstermektedir. Bazı varaklarda ciddi olmamakla birlikte, kısmi tahribatlar mevcut olup bazılarında ise ciddi tahribatlar söz konusudur. Kur'ân nüshasında harekeleme mevcut olmakla birlikte düzensizlik göstermektedir. Harekeleme, kırmızı noktalar kullanılarak yapılmaktadır. Ayrıca, nüshanın bazı bölümlerinde düzensiz bir şekilde harf noktaları da kullanılmaktadır. Âyet sonlarını belirtmek için noktaların kullanıldığı yazma eserde, bu noktaların ya üst üste ya da yan yana yerleştirildiği

³⁰ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-25.2", (Erişim 21 Mayıs 2025)

³¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 18-23.1", (Erişim 21 Mayıs 2025)

gözlemlenmektedir. Kur'ân nüshasında, tahmis ve ta'şir işaretleri kullanılmakta, fakat farklı şekillerle gösterilmektedir.

Kur'ân nüshasının sayfaları üzerine sonradan yazılan bilgilere göre, Bakara sûresi 187. âyetten başlayan yazma eser Müddessir sûresine kadar devam etmektedir. Nüshada sûrelerin hepsi mevcut değildir. Bakara sûresinin bir âyeti dışında tamamı, Nîsâ sûresi, En'am sûresi, Enfal, Tevbe, Yunus sûreleri ve Müddessir sûresinden sonraki bölümler nüshada bulunmamaktadır.

1.9. DAM 01-18.3³²

Kütüphane kayıtlarına göre 650-750 yılları arasında oluşturulduğu tahmin edilen Kur'ân nüshası, 18 varaktan müteşekkildir. Nüsha, ciltsizdir. Yazma eserin sayfa düzeni yatay şekilde olup sayfalar 18 satırdan oluşmaktadır. Yazı türü Hicâzi özellikler göstermekte ayrıca parşömen üzerine yazıldığı gözlemlenmektedir. Tarih içerisinde bazı sayfalarda ciddi tahribatlar meydana gelmiş, bu da Kur'ân nüshasının okunmasını zorlaştırmıştır. Nüshada harekeleme ve harf noktaları bulunmamaktadır. Yazıların büyük ölçüde silik olması nedeniyle, herhangi bir tahmis ya da ta'şir işareti tespit edilememekte ise de âyet sonu işaretlerinin mevcut olduğu zikredilebilir.

Kur'ân nüshası, A'râf sûresi 163. âyetten sûre sonuna kadar, Enfâl sûresi başından 74. âyete kadar, Tevbe sûresi 112. âyetten 123. âyete kadar, Şuarâ sûresi 49. âyetten sûre sonuna kadar; Secde sûresi 9. âyetin ortalarından 19. âyetin sonuna kadar, Ahzab sûresi 69. âyetten sûre sonuna kadar ve Sebe sûresinin ilk üç âyetini ihtiva etmektedir.

1.10. DAM 27-14.1³³

2 varaktan oluşan Kur'ân nüshasının 650-750 yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Yazma eser ciltsizdir. Nüshanın sayfaları dikey şekilde olup yazı türü Hicâzî özellikler göstermektedir. Parşömen üzerine yazıldığı tahmin edilen yazma tahribata uğramıştır. Zaman içerisinde sayfaların kenarlarında kopmalar meydana gelmiş aynı zamanda sayfalarda silikler oluşmuştur. Bu sebeplerden dolayı nüshayı okumak oldukça zordur.

Kur'ân nüshasının üzerine sonradan yazılan bilgilere göre, yazma Nahl sûresi 85. âyetinden Kehf sûresinin 35. âyetine kadar devam etmektedir. Ancak yukarıda zikredilen tahribatan dolayısıyla bu bilginin doğruluğu tarafımızca tespit edilememiştir.

1.11. DAM 01-14.8³⁴

Kütüphane kayıtlarında yer alan bilgiye göre 650-750 yıllarında oluşturulduğu tahmin edilen yazma eser 4 varaktan müteşekkildir. Kur'ân nüshası ciltsizdir. Nüshada üç nokta

³² Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-18.3", (Erişim 21 Mayıs 2025)

³³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 27.-14.1", (Erişim 21 Mayıs 2025)

³⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-14.8", (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

şeklinde erken dönemi işaret eden âyet sonu işaretleri bulunmaktadır. Bununla birlikte yazma eserde harekeleme ve harf noktaları mevcut değildir.

Kur'ân nüshasının üzerine sonradan yazılan bilgilere göre eser, Âl-i İmrân sûresi 10. âyeti ile başlamaktadır. Ancak tarafımızca yapılan incelemeler sonrasında sadece başlangıç noktası tespit edilebilmekte, nüshanın hangi âyetle sonlandığı tespit edilememektedir.

1.12. DAM 01-20.7³⁵

650-750 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 1 varaktan müteşekkildir. Zaman içerisinde varagın her iki yüzünde de tahribatlar meydana gelmiş bu sebeple incelenmesi güçleşmiştir. Nüsha ciltsiz olmakla birlikte sayfalar 27 satırdan oluşmakta, dikey bir görünüm arz etmektedir. Yapılan incelemelere göre Kur'ân nüshasının sayfalarında harf noktaları ve harekeleme tespit edilememekte ayrıca herhangi bir tahmîs, ta'şîr işareti bulunmamaktadır.

Kur'ân nüshası, Ra'd sûresi 13. âyeti ile başlamakta 31. âyete kadar devam etmektedir.

1.13. DAM 18-15.4³⁶

Kütüphanenin sağladığı bilgilere göre nüsha, 1 varaktan müteşekkildir. Yazma eser ciltsizdir. 28 satırdan oluşan Kur'ân nüshasının sayfaları dik bir şekilde yazılmıştır. Yazma eserde harekeleme ve harf noktalaması mevcut olmamakla birlikte ta'şîr işaretine de yer verilmektedir.

Yazma eserin ilk sayfası, Şuarâ sûresi son âyetinden bir sonraki sûre olan Neml sûresine geçişi göstermektedir. Burada yer alan sûre başında sûre ismi ve âyet sayısı bilgisi yer almakta olup, bu bilgiler kırmızı renkli mürekkep ile yazılmıştır. Yazma eser, Şuarâ sûresi 226. âyetin son kelimesinden başlamakta, Neml sûresi 27. âyete kadar devam etmektedir. Kur'ân nüshasının başlangıç noktasının tespiti mümkün olmakla birlikte, son sayfanın üzerindeki kararmalardan dolayı hangi âyetle bittiğini net olarak tespit etmek mümkün değildir.

1.14. DAM 00-26.1³⁷

650-750 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur'ân nüshası 1 varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Yazma eserde sayfalar kopuk bir vaziyettedir. Varakta kopukluk olmasından dolayı yaklaşık sayfalar, 9-10 satırdan oluşmaktadır. Kur'ân nüshasının sayfaları yatay bir görünüm arz etmektedir. Nüshada harekeleme ve âyet sonu işaretlerine rastlanmamaktadır. Ancak harf noktaları bu yazma da mevcuttur.

³⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-20.7", (Erişim 21 Mayıs 2025)

³⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 18-15.4" (Erişim 21 Mayıs 2025)

³⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 00-26.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

Parşömen üzerine yazıldığı tahmin edilen nüsha, Bakara sûresi 209. âyetinden başlamakta 223. âyetinde son bulmaktadır.

1.15. DAM 29-16.1³⁸

Kütüphane kayıtlarına göre, 650–750 yıllarında yazıldığı düşünülen Kur’ân nüshası, 1 varaktan müteşekkildir. Nüshada cilt mevcut değildir ve sayfalar dikey yönlüdür. Varağın tahribata uğraması sebebiyle âyetler zor okunmaktadır, bu sebeple de üzerinde inceleme yapmak oldukça güçtür. Yazma eserde herhangi bir şekilde tahmîs ve ta‘şîr işaretlerine rastlanmamıştır. Harekeleme mevcut değildir. Yazmada, âyet sonu işaretleri bulunmakta; bu işaretler genellikle yan yana yahut üst üste üç nokta şeklindedir. Ayrıca, harf noktaları düzensiz olsa da mevcuttur.

Kur’ân nüshasının üzerine sonradan yazılan bilgiler, yazma eserin Yûnus sûresinin 43. âyetinden başladığını göstermektedir. Eserin üzerinde yapılan incelemeler ışığında, bu bilginin doğru olduğu söylenebilir. Ancak, yazmanın net olarak hangi âyetle sonlandığı konusunda zamanla oluşan tahribat nedeniyle kesin bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

1.16. DAM 01-28.2³⁹

650-750 yıllarında oluşturulduğu tahmin edilen eden Kur’ân nüshası, 10 varaktan müteşekkildir. Yazma eserde sayfalar 27 satırdan oluşmaktadır ve ciltsizdir. Nüsha Hicâzî hatla parşömen üzerine yazılmıştır.⁴⁰ Kur’ân nüshasında âyet sonu işaretleri düzenli bir şekilde bulunmaktadır. Yazmada harf noktaları mevcut olmakla birlikte düzenli değildir. Harekeleme ise bulunmamaktadır. Nüshanın bazı sayfalarında ciddi tahribatlar bulunduğu sûre ve âyetlerin tamamı net olarak tespit edilememektedir. Ancak sayfalar üzerinde sonradan eklenen bilgiler dikkate alındığında bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Buna göre nüshanın ilk varağının a yüzü tahribata uğramış olup, üst kısmı okunamamakta; alt kısmı ise Mâide sûresi 167. âyetle başlamaktadır. Eser, son varağın b yüzünde yer alan Kehf sûresi 26. âyetle sona ermektedir.

1.17. DAM 01-32.2⁴¹

650-800 yıllarında yazıldığı düşünülen nüsha, 3 varaktan müteşekkil olup ciltsizdir. 22 satırdan oluşan sayfalar dik görünüm arz etmekte âyetler Kûfî yazı stili ile yazılmıştır.⁴² Kur’ân nüshasında harf noktaları ve harekeleme mevcut değildir. Ayrıca, âyet sonu

³⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 29-16.1” (Erişim 21 Mayıs 2025)

³⁹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-28.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴⁰ “Bu nüshayla alakalı bilgi için ayrıca bk. CorpusCoranicum, “Dâr’ul Mahtûtât DAM 01-28.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-32.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴² Bu nüshayla alakalı bilgi için ayrıca bk. Corpus Coranicum, “Manuscript: DAM 01-17.14” (Erişim 25 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

işaretlerine yazma eserde rastlanmamıştır. Tüm bunlarla birlikte tahmîs ve ta'sîr işaretleri, Kur'ân nüshasında bulunmaktadır.

Yazma eserin varaklarında tahribat söz konusu olduğu için okumak oldukça zor olsa da eserin sayfaları üzerine sonradan yazılan bilgilere göre yazma, A'râf sûresi 57. âyetle başlamakta Felak sûresi ile son bulmaktadır. Başından sonuna kadar bütüncül bir yapı arz etmeyen yazma eser, yalnızca A'râf sûresi 57-75 âyetleri, , Burûc sûresi 5-11 âyetleri ile Tebbet, İhlâs, Felak sûrelerinin tamamını ihtiva etmektedir.

1.18. DAM 18-17.6⁴³

Kütüphane kayıtlarına göre 650-800 yıllarını ihtiva eden yazma eser, 9 varaktan müteşekkil olup ciltsizdir. Kur'ân nüshasının sayfaları 20 satırdan oluşmakta yatay bir görünüm arz etmektedir. Yazma eserde harf noktalaması mevcut olmakla birlikte düzenli değildir. Ayrıca, yazmada harekeleme bulunmamaktadır. Bu nüshada âyet sonu işaretleri olarak noktalar kullanılmaktadır. Tahmis ve ta'sîr işaretleri de yazmada görülmektedir.

Yazma, Âl-i İmrân sûresinin 133. âyetiyle başlamakta ve Hâkka sûresinin son âyetiyle bitmektedir. Ancak ilk varağından son varağına kadar tam bir bütünlük arz etmeyen bu Kur'ân nüshası; Âl-i İmrân sûresi 133-162. âyetleri, Nahl sûresi 3-42. âyetleri, Neml sûresi 3-47. âyetleri, Ankebût sûresi 20-56. âyetleri, Sebe sûresinin yedinci âyetinin ortalarından başlayarak 44. âyete kadar olan bölümü ile birlikte Sâffât, Şûrâ ve Mümtahine sûrelerinden de bazı âyetleri ihtiva etmektedir.

1.19. DAM 15-15.2⁴⁴

Kütüphane kayıtlarına göre 700-800 yılları arasına tarihlendirilen DAM 15-15.2 numaralı Kur'ân nüshası, 101 varaktan oluşmakta olup elimizdeki en hacimli erken dönem yazmalardan biridir. Nüsha Ciltsizdir. Yazı karakteri olarak kûfî hat kullanılmıştır. Sayfa düzeni dikey olup, her sayfada 15 satır yer almaktadır. Yazmada harekeleme mevcuttur, fakat harf noktaları bulunmamaktadır. Âyet sonlarını belirten özel bir âyet sonu işareti kullanılmamaktadır. Buna karşılık, yazma eserde tahmîs ve ta'sîr işaretlerine yer verilmekte, ancak bu işaretlerin düzensiz vaziyette olduğu ifade edilmelidir. Bütün bunlarla birlikte sûre başlarında sûre ismi ve âyet sayısı bilgilerine yer verildiği gözlemlenmektedir.

Yazma eser, Bakara sûresinin 49. âyetinden başlamakta ve Duhâ sûresiyle son bulmaktadır. Kur'ân nüshası, başından sonuna kadar bir bütünlük arz etmemektedir. Buna göre, En'âm, Enfâl, Tevbe, Yûnus, Hacc, Mü'minûn, Nûr, Furkân, Şuarâ, Neml, Kasas, Secde, Ahzâb, Sebe', Fâtır, Yâsîn, Zümer, Mü'min, Şûrâ, Câsiye, Ahkâf, Muhammed, Fetih, Hucûrât, Kâf, Zâriyât, Tûr, Necm, Kamer, Rahmân, Hadîd, Mücâdele, Tegâbün, Talâk

⁴³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 18-17.6" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-28.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

sûreleri eksiktir. Ayrıca Talâk sûresinden Duhâ sûresine kadar olan bölümler Kur’ân nüshasında mevcut değildir.

1.20. DAM 15-15.5⁴⁵

Kütüphane kayıtlarında yer alan bilgiye göre 700-800 yıllarında oluşturulan yazma eser, 76 varaktan müteşekkildir. Yazmada cilt mevcut değildir. Kûfî yazı stili ile yazılan sayfalar 15 satırdan oluşmakta yatay bir görünüm arz etmektedir. Harf noktalaması mevcut olmamakla birlikte buna karşılık; harekeleme düzenli bir şekilde mevcuttur. Ayrıca yazma eserde tahmîs ve ta’şîr işaretlerine rastlansa da bunlar düzenli değildir.

Yazma eser, En’âm sûresinin 10. âyetinden başlayarak Mâûn sûresine kadar olan bölümü içermektedir. Zaman içerisinde bazı varakları tahribata uğrayan Kur’ân nüshası, En’âm sûresinin ilk 9 âyeti hariç tamamını, A’râf sûresinin tamamını, Enfâl ve Tevbe sûrelerinin bütününe içermektedir. Tevbe sûresinden sonra diğer sûrelerin bazı bölümleri mevcut olsa da, ciddi tahribat ve kopukluklar sebebiyle bu bölümler tespit edilememektedir.

1.21. DAM 16-15.4⁴⁶

700-800 yıllarında oluşturulduğu düşünülen DAM 16-15.4 numaralı Kur’ân nüshası, 83 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar 16 satır içermekte olup, sayfa düzeni yatay formdadır. Yazma eser ciltsizdir. Yazının parşömen üzerine kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Kur’ân nüshasının bazı sayfalarında ciddi olmayan düzeyde tahribat tespit edilmiştir. Harekeleme mevcuttur, ancak harf noktaları bulunmamaktadır. Yazma eserde âyet sonlarını gösteren işaretlere rastlanmamaktadır. Buna karşın tahmîs işaretleri yazma boyunca düzensiz bir şekilde yer almaktadır.

Nüsha, Nisâ sûresinin 74. âyetinin son kelimesiyle başlamakta ve Rûm sûresinin 51. âyetiyle son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında yer alan Maide, En’âm, A’râf, Enfâl, Tevbe, Yunus, Hûd, Yusuf, Ra’d, İbrahim, Hicr, Nahl, İsra, Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiyâ, Hac, Mü’minûn, Nûr, Furkân, Şu’arâ, Neml ve Kasas sûrelerinden, çeşitli âyet bölümleri yer almaktadır. Bu sûrelerin çoğunda eksiklikler gözlemlenmektedir. Rûm sûresinden sonraki sûreler nüsha içerisinde bulunmamaktadır.

1.22. DAM 01-15.15⁴⁷

Kütüphane kayıtlarına göre miladî 700-800 yılları arasına tarihlendirilen DAM 01-15.15 numaralı Kur’ân nüshası, toplamda 69 varaktan oluşmaktadır. Yazı karakteri tam olarak netlik arz etmese de, nüsha erken dönem Kûfî özellikleri göstermektedir. Sayfa düzeni yatay olup, her sayfa ortalama 19 satır içermektedir. Eserin parşömen üzerine yazıldığı

⁴⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 15-15. 5” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 16-15. 4” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-15.15” (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

anlaşılmaktadır. Kur'ân nüshası ciltsizdir. Yazmada harekeleme ve harf noktaları bulunmamaktadır. Ayrıca âyet sonlarını belirten özel işaretlere rastlanmamaktadır. Buna karşılık, tahmîs işaretleri bazı yerlerde gözlemlenmektedir. Sayfaların genelinde hafif siliklik mevcut olup, zaman içerisinde meydana gelen tahribat nedeniyle bazı âyetler okunamaz durumdadır.

Nüsha, Nisâ sûresinin 100. âyetinden başlamakta ve Tâhâ sûresinin 125. âyetiyle son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında yer alan Maide, En'âm, A'râf, Enfâl, Tevbe, Yunus, Hûd, Yûsuf, Ra'd, İbrâhîm, Hicr, Nahl, İsrâ, Kehf, Meryem sûrelerinden ise yalnızca bazı âyet parçaları yer almaktadır. Ayrıca, Tâhâ sûresinden sonraki sûreler Kur'ân nüshası içerisinde mevcut değildir.

1.23. DAM 17-21.1⁴⁸

Kur'ân nüshası, kütüphane kayıtlarına göre miladi 700-800 yıllarına tarihlendirilmektedir. Yazma toplam 58 varaktan oluşmaktadır ve ciltsizdir. Sayfalar ortalama 17 satır içermekte olup dikey düzendedir. Yazı, parşömen üzerine kaydedilmiştir. Nüshanın tamamında kırmızı renkle gösterilmekte olan harekeleme işlemi mevcuttur. Harf noktaları ise yalnızca bazı kısımlarda yer almaktadır. Âyet sonlarını gösteren işaretler açıkça gözlemlenmektedir. Sûre geçişlerinde kırmızı renkle yazılmış sûre başı bilgilendirmeleri (âyet sayısı, sûre ismi) dikkat çekmektedir. Ayrıca nüsha üzerinde kırmızı ve yeşil renklerle gösterilmiş ta'şîr işaretlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte sûre sonlarında kırmızı ve yeşil renkle süslemeler mevcuttur.

Kur'ân nüshası, Nahl sûresinin 116. âyetiyle başlamakta ve Fecr sûresinin 15. âyetiyle son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında zaman zaman atlamalar ve eksikler bulunmaktadır. Hac sûresinin bazı âyetleri yer almakta, ardından Mü'minûn sûresinin ilk âyetlerine geçilmektedir. Şuarâ sûresi ise nüshada tamamıyla mevcuttur. Fecr sûresinden sonra başka bir sûreye yer verilmemiştir.

1.24. DAM 16-22.1⁴⁹

700-800 yıllarında oluşturulduğu düşünülen Kur'ân nüshası, toplam 49 varaktan oluşmakta olup, ciltsizdir. Yazı türü erken dönem hicâzî hat özellikleri göstermektedir. Sayfa düzeni yataydır ve her sayfa 16 satırdan oluşmaktadır. Yazının parşömen üzerine yazıldığı tahmin edilmektedir. Nüsha üzerinde harekeleme mevcuttur, ancak harf noktaları bulunmamaktadır. Tahmîs ve ta'şîr işaretlerine yer verilmiş olup, sûre başlarında sûre adı ve âyet sayısına dair bilgilendirmeler bulunmaktadır. Yazma eser genel itibarıyla tahribata uğramamış olup, fiziksel durumu incelediğimiz nüshalar arasında en sağlıklı olanlardandır.

⁴⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-21.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁴⁹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 16-22.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

Kur'ân nüshası, En'âm sûresinin 34. âyetiyle başlamakta ve Nâziât sûresinin 10. âyetine kadar devam etmektedir. Bu aralıkta yer alan sûrelerin çoğu bütünlük arz etmemektedir; yazma eserin çeşitli yerlerinde eksiklikler tespit edilmektedir.

1.25. DAM 15-22.2⁵⁰

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yılları arasına tarihlendirilen nüsha, toplam 52 varaktan oluşmakta olup kûfî hatla yazılmıştır. Sayfa düzeni yatay formdadır ve her sayfa 15 satır içermektedir. Yazının parşömen üzerine kaydedildiği anlaşılmaktadır. Cilt mevcut değildir.

Yazma eser üzerinde kırmızı noktalarla yapılmış harekeleme işlemi mevcuttur. Harf noktaları bulunmamaktadır. Âyet sonlarını belirten özel işaretler yer almamakla birlikte, düzensiz şekilde tahmîs ve ta'şîr işaretlerine rastlanmaktadır. Sûre başlarında kırmızı renkle yazılmış âyet sayısı ve sûre ismi bilgileri mevcuttur. Yazma eser Genel olarak fazla tahribata uğramamakta, metnin okunabilirliği büyük ölçüde korunmaktadır.

Kur'ân nüshası, Bakara sûresinin 129. âyetiyle başlamakta ve Mâûn sûresinin 6. âyetiyle son bulmaktadır. Bu aralıkta yer alan sûre ve âyetlerin tamamı mevcut değildir; eksik kısımlar oldukça fazladır. Ayrıca bazı sayfaların yan kısımlarda sonradan yazıldığı anlaşılan Arapça kelime ve ifadeler yer almakta olup, bu bölümlerin metin dışı kelimelerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

1.26. DAM 15-15.3⁵¹

700-800 yıllarında tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 47 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü kûfî olup sayfa düzeni yataydır. Her sayfa 15 satırdan oluşmaktadır. Yazmanın parşömen üzerine yazıldığı gözlemlenmektedir. Cilt mevcut değildir. Nüsha üzerinde harekeleme işlemleri bulunmakla birlikte düzensizdir. Harf noktaları yer almamaktadır. Âyet sonlarını belirten işaretler mevcuttur. Ayrıca düzensiz şekilde tahmîs ve ta'şîr işaretleri kullanılmaktadır.

Nüsha, Mâide sûresinin 10. âyetinin son kelimesiyle başlamakta ve Mücâdele sûresinin 2. âyetiyle son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında eksikler bulunmakta olup, nüsha bütünlük arz etmemektedir.

1.27. DAM 20-30.1⁵²

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen yazma eser, 37 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü net olarak belirlenememekle birlikte kûfî hat özellikleri taşıdığı

⁵⁰ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 15-22.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 15-15.3” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵² Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 20-30.1” (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

düşünülmektedir. Sayfa düzeni yatay olup, her sayfa 15 satır içermektedir. Parşömen üzerine yazıldığı gözlemlenen nüsha ciltlessizdir.

Kur'ân nüshası üzerinde kırmızı noktalarla yapılmış harekeleme işlemleri bulunmakla birlikte düzenli değildir. Harf noktaları yoktur. Âyet sonlarını belirten işaretler mevcuttur. Sûre başlarında siyah, kırmızı ve sarı renklerle yapılmış süslemeler dikkat çekmektedir. Tahmîs ve ta'sîr işaretlerine yer verilmiş olmakla birlikte bu işaretler düzenli değildir. Genel olarak ciddi bir tahribat söz konusu olmayıp, bazı varaklarda yıpranma ve eksiklikler mevcuttur.

Kur'ân nüshası, Cin sûresi ile başlamakta ve Nebe sûresiyle son bulmaktadır. Başından sonuna kadar tam bir bütünlük arz etmeyen metin içerisinde eksik sûre ve âyet bölümleri yer almaktadır. Buna göre Müddessir sûresi ekstiktir. Ayrıca Muzzemmil, Kiyâmet , İnsan, Mürselât, Nebe sûrelerinden âyetlerin çoğu nüshada mevcut değildir.

1.28. DAM 01-16.24⁵³

700-800 yıllarında oluşturulduğu düşünülen Kur'ân nüshası, 32 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü erken dönem Kûfî hat özellikleri göstermekte olup, sayfa düzeni yatay formdadır. Her sayfa 19 satır içermektedir. Yazmanın parşömen üzerine yazıldığı görülmektedir. Nüsha ciltlessizdir. Kur'ân nüshası üzerinde harekeleme bulunmamaktadır. Âyet sonlarını belirten özel işaretlere yer verilmemektedir. Buna karşılık, tahmîs ve ta'sîr işaretleri gözlemlenmektedir. Fiziksel durum açısından değerlendirildiğinde nüsha, orta düzeyde tahribata uğramış olmakla birlikte okunabilirliğini büyük ölçüde korumaktadır.

Kur'ân nüshası, Âl-i İmrân sûresinin 69. âyetiyle başlamakta ve Ahzâb sûresinin 27. âyetiyle son bulmaktadır. Ancak bu iki sûre arasında yer alan sûrelerde ve âyetlerde eksiklikler oldukça fazladır; metin tam bir bütünlük arz etmemektedir.

1.29. DAM 17-17.7⁵⁴

Kütüphane kayıtlarına göre miladi 700-800 yılları arasına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 30 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü Kûfî hat olup, sayfa düzeni yataydır. Her sayfa 17 satır içermektedir. Âyetlerin parşömen üzerine yazıldığı görülmektedir. Kur'ân nüshası ciltlessizdir. Nüsha üzerinde harekeleme ve harf noktaları bulunmamaktadır. Âyet sonlarını belirten üç nokta işaretlerine yer verilmemektedir. Fiziksel durumu genel olarak oldukça iyidir, ciddi bir tahribata rastlanmamaktadır.

Kur'ân nüshası, Duhân sûresinin son âyetlerinden başlamakta ve ardından Câsiye sûresine geçiş yapılmaktadır. Ancak yazmanın son üç varağının okunamaması nedeniyle, metin 27. varakta Nûh sûresiyle son bulmaktadır. İki sûre arasında bir bütünlük söz konu

⁵³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-16.24" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 17-17.7" (Erişim 21 Mayıs 2025)

olmamakla birlikte Câsiye sûresi, Ahkâf sûresi, Muhammed sûresi, Fetih sûresi bütünlük arz etmektedir.

1.30. DAM 16-15.1⁵⁵

700-800 yıllarında oluşturulduğu düşünülen Kur'ân nüshası 33 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü kûfî hat olup, sayfa düzeni yatay formdadır. Yazmanın parşömen üzerine istinsah edildiği görülmektedir. Kur'ân nüshası cilttsizdir. Nüsha üzerinde harekeleme ve harf noktaları bulunmamaktadır. Âyet sonlarını belirten özel işaretlere rastlanmamaktadır. Bununla birlikte bazı âyet sonlarında, tahmîs işareti olarak kullanıldığı anlaşılan "◌" harfine yer verilmiştir. Bazı sayfalarında ciddi tahribat söz konusudur.

İlk varığın a yüzünde kararmalar mevcut olup bu sebeple okunması oldukça güçtür. Ancak yazmanın üzerine sonradan yazılan bilgilere göre nüsha, Bakara sûresi 12. âyet ile başlamaktadır. Son varığın b yüzünde ise Ankebût sûresi 63. âyet ile son bulmaktadır. Kur'ân nüshası genel hatlarıyla değerlendirildiğinde, başından sonuna kadar bütünlük arz etmediği ve sûreler arasında çeşitli eksikliklerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Nüşhada Nisâ sûresinin tamamı mevcutken, Mâide sûresinin yalnızca ilk âyetleri yer almakta; devam eden varaklarda ise bazı sûreler atlanarak doğrudan 11. sûre olan Hûd sûresine geçildiği görülmektedir. Bu durum, Kur'ân nüshasının eksik bölümler içerdiğini ve bazı sûrelerin yalnızca parçalı biçimde yer aldığını göstermektedir.

1.31. DAM 16-21.3⁵⁶

700-800 yıllarına tarihlendirilen bu Kur'ân nüshası, 14 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü kûfî olup⁵⁷, sayfa düzeni yataydır. Her sayfada 16 satır yer almaktadır. Âyetlerin parşömen üzerine yazıldığı düşünülmekte olan Kur'ân nüshası cilttsizdir. Nüsha üzerinde harekeleme mevcuttur, ancak harf noktaları yoktur. Ayrıca, âyet sonu işaretlerine rastlanmamaktadır. Yazma eserde tahmîs ve ta'sîr işaretlerinin bulunduğu açıkça tespit edilememekle birlikte, bazı satır aralarında bu işaretlerin olabileceğine dair izler mevcuttur. Genel olarak sayfalarda tahribat mevcuttur.

Nüsha, En'âm sûresi 102. âyetinden başlamakta ve Mülk sûresi ile son bulmaktadır. Ancak bu iki sûre arasında yer alan bölümler tam bir bütünlük arz etmemekte, sûreler ve âyetlerde eksiklikler gözlemlenmektedir. Dördüncü varığın b yüzünde, mushaf metninden bağımsız olarak kenara yazılmış bir Arapça metin mevcuttur. Bu metinde "Allah'tan iki dünya saadetini isteyen..." şeklinde başlayan ve "...tüm mümin erkek ve

⁵⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 16-15.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 16-21.3", (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵⁷ Bu nüshayla alakalı bilgi için ayrıca bk. Corpus Coranicum, "Manuscripts DAM 16-21.3" (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

kadınlara bağışlanma” temennisinde bulunan bir dua yer almaktadır. Kur’ân metnine ait olmayan bu yazı, büyük ihtimalle yazma eserin sahibi, okuyucusu ya da kâtib’i tarafından sonradan eklenmiştir.

1.32. DAM 16-16.11⁵⁸

Kütüphane kayıtlarına göre 700-800 yıllarına tarihlenen nüsha, 13 varaktan müteşekkil olup ciltsizdir. 16 satırdan oluşan nüshanın sayfaları yatay görünüm arz etmektedir. Yazı stili olarak Kûfî hat tercih edilmiş olup âyetlerin parşömen üzerine kaydedildiği görülmektedir. Kur’ân nüshasında harekeleme mevcut olmakla birlikte harf noktaları bulunmamaktadır. Ayrıca yazma eserde ta’şir işaretine rastlanmamaktadır. Nüsha Âl-i İmrân sûresi 123. âyeti ile başlamakta ve Mü’min sûresi 42. âyeti ile son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında yer alan bölümler eksiklik göstermektedir.

1.33. DAM 18-18.5⁵⁹

700-800 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur’ân nüshası, 21 varaktan müteşekkildir. Yazı türü olarak hicazî hatta sahiptir. Sayfa düzeni yatay olup her sayfa 17 satırdan meydana gelmektedir. Nüsha ciltsizdir ve noktalarla yapılan harekeleme ve sınırlı da olsa harf noktaları içermektedir. Ayrıca nüshada ta’şir işaretlerine de yer verilmektedir. Sayfaların bir kısmı oldukça iyi korunmuşken, bazı varakların ciddi şekilde yıprandığı ve kenarlarının yırtıldığı gözlemlenmiştir. Bütün bunlarla birlikte Kur’ân nüshasında âyet sonu işaretleri bulunmamaktadır.

1.34. DAM 01-17.3⁶⁰

Kütüphane kayıtlarına göre 700-800 yıllarına tarihlenen nüsha, 25 varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Sayfalar yatay görünüm arz etmektedir. Sayfaların her biri 17 satırdan oluşmakta, yazı türü olarak kûfî hat tercih edilmektedir. Metnin parşömen üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. Nüsha üzerinde harekeleme bulunmamaktadır; harf noktaları ise yer yer ve düzensiz şekilde mevcuttur. Âyet sonu işaretlerine rastlanmazken, sûre başlarında kırmızı mürekkeple yazılmış âyet sayısı ve sûre isimleri yer almaktadır.

1.35. DAM 01-16.8⁶¹

700-800 yıllarında yazıldığı tahmin edilen Kur’ân nüshası, 25 varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Sayfalar yatay görünüm arz etmekte bununla birlikte her biri 17 satırdan oluşmaktadır. Yazı türü olarak kûfî hat tercih edilmiştir. Metnin parşömen üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. Nüsha üzerinde harekeleme bulunmamaktadır; harf noktaları

⁵⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 16-16.11” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁵⁹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 18-18.5” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶⁰ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-17.3” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-16.8” (Erişim 21 Mayıs 2025)

ise yer yer ve düzensiz şekilde uygulanmıştır. Âyet sonu işaretlerine rastlanmazken, sûre başlarında kırmızı mürekkeple yazılmış âyet sayısı ve sûre isimleri yer almaktadır.

El yazması, Bakara sûresi 256. âyetle başlamakta, Şuarâ sûresi 6. âyetle son bulmaktadır. Ancak bu iki sûre arasında tam bir bütünlük sağlanamamış, çeşitli âyet, sûre ve sayfalarda eksiklikler tespit edilmiştir. Bu yönüyle nüsha, bütün bir metinden ziyade parçalı bir yapı arz etmektedir.

1.36. DAM 01-15.5⁶²

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlenen nüsha, 25 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar dikey görünüm arz etmekte olup her biri 23 satır içermektedir. Yazı türü olarak hicâzî hat tercih edilmiştir. Yazıların parşömen üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. Sayfaların kenarlarında yer yer kopmalar mevcut olmakla birlikte nüshanın genel olarak fiziksel bütünlüğü korunmuştur. Âyet sonu işaretleri bulunmaktadır. Harekeleme kırmızı noktalarla yapılmış olup düzenli değildir; aynı şekilde harf noktalaması da düzensizdir. Ayrıca tahmîs ve ta'şîr işaretlerine de düzensiz şekilde yer verilmiştir.

Kur'ân nüshası, Nisâ sûresi 83. âyetten başlamakta ve Sâd sûresinin son âyetiyle sona ermektedir. Bu aralıkta yer alan sûreler arasında eksikliklere rastlanmaktadır.

1.37. DAM 15-22.6⁶³

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 20 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar yatay düzende tertip edilmekte olup âyetler kûfî hatla yazılmaktadır. Yazım malzemesi olarak parşömen kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kur'ân nüshasının bazı sayfalarında ta'şîr işaretleri rozet motifleriyle belirtilmiştir. Harf noktaları ve âyet sonu işaretleri bulunmamaktadır. Harekeleme için konulan kırmızı noktalar sistematik bir düzen arz etmektedir. Nüshada yalnızca son varığın yan kısımlarında kopmalar mevcuttur. El yazması, Bakara sûresinin 5. âyetiyle başlamakta ve Âl-i İmrân sûresi 160. âyetle son bulmaktadır.

1.38. DAM 16-22.4⁶⁴

700-800 yıllarında yazıldığı düşünülen Kur'ân nüshası, 19 varaktan oluşmaktadır. Kûfî hatla yazılan nüshada sayfalar yatay bir düzen arz etmektedir. Yazı malzemesinin parşömen olduğu görülmektedir. Düzensiz bir şekilde tahmîs ve ta'şîr işaretlerine rastlanmaktadır. Sûre başlarında kırmızı renkle yazılmış âyet sayısı ve sûre ismi gibi bilgilendirme ifadeleri bulunmaktadır. İlk varak ciddi tahribata uğramıştır. İkinci varaktan itibaren okunabilen nüshada, Aralarda eksikler bulunsun da Bakara sûresi 204. âyetle başlamakta Beyyine sûresi ile son bulmaktadır.

⁶² Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-15.5” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 15-22.6” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 16-22.4” (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

1.39. DAM 18-21.2⁶⁵

700–800 yıllarına tarihlenen el yazması, 17 varaktan müteşekkildir ve cilttsizdir. Sayfalar 18 satırdan oluşmakta olup, yazı malzemesi olarak parşömen kullanıldığı görülmektedir. Herhangi bir harekeleme, harf noktaları veya âyet sonu işaretine rastlanmamaktadır. Varaklar genel itibarıyla yıpranmış olup çeşitli tahribat izleri taşımaktadır. Yazmanın bazı bölümleri oldukça zor okunmaktadır. Bununla birlikte nüsha Bakara sûresi ile başlamakta, Saffat sûresi 35. âyetle son bulmaktadır.

1.40. DAM 18-21.1⁶⁶

700–800 yıllarında oluşturulduğu düşünülen Kur'ân nüshası, 4 varaktan oluşmaktadır. Hicâzî hatla yazılmış olan sayfalar yatay düzendedir. Her bir sayfa 18 satırdan oluşmaktadır. Yazı malzemesi olarak parşömen kullanıldığı tahmin edilmektedir. Cilt bulunmamaktadır. Harf noktaları düzenli bir biçimde uygulanmış olmakla birlikte, harekeleme yapılmamıştır. Âyet sonu işaretlerine de rastlanmamaktadır. Nüshada tahmîs işaretleri gözlemlenmiştir.

Kur'ân nüshasının ilk iki varağı ciddi biçimde tahrip olduğundan içerik açısından sağlıklı bir tespit yapılamamaktadır. Bu nedenle değerlendirme esas olarak son iki varak üzerinden gerçekleştirilmiştir. 3. varağın a yüzü Zümer sûresi 56. âyetle başlamakta 4. varağın b yüzü Şûrâ sûresi 52. âyetle son bulmaktadır.

1.41. DAM 01-17.7⁶⁷

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yılları arasına tarihlenen Kur'ân nüshası, 4 varaktan oluşmaktadır. Yazı türü hicâzî olup sayfa düzeni yataydır. Nüsha cilttsizdir. Sayfalar 18 satırdan oluşmakta ve parşömen üzerine yazıldığı görülmektedir. Harf noktaları ve harekeleme bulunmamaktadır. Âyet sonu işaretleri de yoktur. El yazmasının özellikle 2, 3 ve 4. varaklarının orta kısımları tahribata uğramıştır. Ayrıca, yazmada tahmîs ve ta'şîr işaretleri düzensiz bir vaziyet arz etmektedir.

Kur'ân nüshası, Nûr sûresi 23. âyetin son kelimesi olan **مُؤْمِنُونَ** lafzı ile başlamaktadır ve Şuarâ sûresi 186. âyet ile son bulmaktadır. Sayfalar arasında belirli eksiklikler bulunmakta olup yazma bütünlük arz etmemektedir. Buna göre yazma eser, Nûr sûresi 3–56. âyetler, Furkân sûresi 62. âyetten sûre sonuna kadar ve Şuarâ sûresi 5–186. âyetleri içermektedir.

⁶⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 18-21.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-21.1” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-17.7” (Erişim 21 Mayıs 2025)

1.42. DAM 01-16.36⁶⁸

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yılları arasına tarihlenen bu nüsha, toplam 4 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar yatay düzende ve ortalama 17 satırdır. Yazı türü hicâzî olup âyetlerin parşömen üzerine yazıldığı görülmektedir. Yazma eserde harekeleme bulunmazken, harf noktaları ve âyet sonu işaretleri mevcuttur. Cilt mevcut değildir. Nüsha genel olarak iyi durumda olsa da sayfaların bazılarında hafif silikler vardır.

Nüsha, Yûnus sûresi 43. âyetten başlamaktadır ve Neml sûresi 15. âyetin ortasında son bulmaktadır. Bu iki sûre arasında bir bütünlük söz konusu değildir.

1.43. DAM 20-31.1⁶⁹

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur’ân nüshası 3 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar dikey düzende olup her biri 20 satır içermektedir. Yazı türü kûfî hat olup, yazıların parşömen üzerine işlendiği görülmektedir. Kur’ân nüshası ciltlessizdir. Birinci varığın her iki yüzünde hafif mürekkep lekeleri gözlemlenmiş olup, üçüncü varığın her iki yüzünde ise az düzeyde tahribat mevcuttur. Âyet sonu işaretleri, üst üste yerleştirilmiş üç nokta ile belirtilmiş, harflere noktalama uygulanmış ancak harekeleme yapılmamıştır. Sûre başlarında yeşil, kırmızı ve sarı renklerle yapılmış geometrik süslemeler bulunmaktadır.

Kur’ân nüshası, Hâkka sûresi 7. âyet ile başlamaktadır. Müddessir sûresi 12. âyette son bulmaktadır. İki sûre arasında bütünlük mevcut değildir. Buna göre, yazma eser Hâkka sûresi 7. âyetten sûre sonuna kadar, Meâric sûresi ilk iki âyeti, Cin sûresi 3. âyetinden sûre sonuna kadar, Müzzemmil sûresi başından sonuna kadar ve Müddessir sûresi 12. âyete kadar ihtiva etmektedir.

1.44. DAM 01-17.15⁷⁰

700–800 yıllarında oluşturulduğu tahmin edilen Kur’ân nüshası, 3 varaktan oluşmakta olup ciltlessizdir. Yazmanın bazı sayfalarında silinmeler mevcut olduğundan, âyetlerin okunması oldukça güçleşmektedir. Sayfalar dikey düzenli olup metin parşömen üzerine kûfî hat kullanılarak yazılmıştır. Yazmada âyet sonu işareti olarak üst üste konumlandırılmakta olan üç nokta kullanılmaktadır. Harf noktaları ve harekeleme düzensiz bir şekilde yer almakta, sınırlı ve sistemsiz bir görünüm arz etmektedir. Tahmîs ve ta’şîr işaretlerine rastlanmamaktadır. Nüshanın üzerine sonradan eklenen bilgilere göre yazma eser, Yûsuf sûresi 21. âyetten başlamakta ve Nûh sûresi 7. âyeti ile son bulmaktadır.

⁶⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-16.36” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁶⁹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 20-31.1” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷⁰ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur’ân Dam 01-17.15” (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

1.45. DAM 22-00.1⁷¹

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlenen Kur'ân nüshası, üç varaktan oluşmaktadır. Cildi bulunmayan yazma eserin yalnızca ikinci varağının ön yüzü okunabilir durumdadır; ancak bu sayfa da kenarlarından tahribata uğramıştır. Diğer iki varak ise ciddi düzeyde hasar görmüş olup okunabilirlikleri büyük ölçüde kaybolmuştur. Okunabilen sayfa, Şuarâ sûresinin 99. âyetiyle başlamaktadır. Bu sayfada âyet sonu işaretleri olarak rozet biçiminde süslemeler kullanılmakta olup ta'şîr ve tahmîs işaretlerine de yer verilmektedir. Harf noktaları kısmen mevcutken, harekeleme genel olarak her sayfada yer almakta ve kırmızı renkle yapılmaktadır.

1.46. DAM 00-14.2⁷²

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 2 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar dikey düzende hazırlanmış olup, her iki varakta ciddi ölçüde yıpranmış, fiziksel tahribata uğramıştır. Yazıların parşömen üzerine işlendiği düşünülmektedir. Kur'ân nüshasının cildi bulunmamaktadır. Sayfalarda tahmîs ve ta'şîr işaretlerine benzer işaretler gözlemlenmekte, ancak bunun kesin şekilde tayini mümkün değildir.

Kur'ân nüshasının içerdiği sûre ve âyetler, sayfa kenarına sonradan yazılan bilgilerden ve mevcut metnin incelenmesinden yola çıkılarak tespit edilebilmiştir. Her ne kadar tespiti güç olsa da, yapılan inceleme neticesinde bu bilgilerin genel itibarıyla doğru olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre yazma eser, En'âm sûresi 96. âyetle başlamakta, A'râf sûresi 12. âyetle son bulmaktadır.

1.47. DAM 01-17.13⁷³

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yılları arasına tarihlendirilen yazma eser, toplam 2 varaktan oluşmaktadır. Kur'ân nüshasının içerdiği âyetlerin büyük ölçüde silinmiş olması, metnin genel özelliklerini tespit etmeyi güçleştirmektedir. İlk varağın kenar kısmı, sonradan bantla onarılmıştır. Yazmada yer yer noktalama işaretlerine rastlanmakla birlikte, harekeleme bulunmamaktadır. Ayrıca, âyet sonu işaretleri mevcut değildir. Kur'ân nüshasının üzerine sonradan eklenen bilgilere göre yazma, Bakara sûresi 160. âyetle başlamakta ve 255. âyete kadar devam etmektedir. Ancak âyetlerin silik olması sebebiyle bu bilgi tarafımızca teyit edilememektedir.

1.48. DAM 01-17.18⁷⁴

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 2 varaktan oluşmaktadır ve ciltsiz bir yapıya sahiptir. Varakların üst kısımlarında kopmalar tespit edilmiştir. El yazmasının

⁷¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 22-00.1” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷² Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 00-14.2” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-17.13” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-17.18” (Erişim 21 Mayıs 2025)

üzerine sonradan eklenen bilgilere göre yazma, Nahl sûresi 80. âyetiyle başlamakta ve Tâhâ sûresi 77. âyetiyle son bulmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda, mushafın Nahl sûresi 80. âyetinde geçen "جعل" lafzıyla başladığı anlaşılmakla birlikte, son kısmı silinmiş olduğundan bitiş noktası kesin olarak tespit edilememektedir. Yazma eserde, harekeleme bulunmamakta, noktalama ise oldukça sınırlı düzeydedir. Ayrıca, tahmîs işaretinin ta'şîr işareti yerine kullanılmış olabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'ân nüshasında, âyet sonunu belirtmek için işaretler kullanılmamaktadır. Bütün bunlarla birlikte sûre başında geometrik süslemelere yer verildiği görülebilmektedir.

1.49. DAM 01-15.23⁷⁵

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen yazma eser, 2 varaktan oluşmakta olup yatay sayfa düzenine sahiptir. Yazı karakteri hicâzî olup satırlar parşömen üzerine yazılmıştır. Cilt mevcut değildir. Harf noktaları oldukça seyrek ve sınırlı düzeydedir; harekeleme ise gözlemlenmemektedir. Ayrıca âyet sonu işaretleri de kullanılmamıştır. Kur'ân nüshası, Ali İmrân sûresi 183. âyeti içerisinde yer alan "إِلَيْنَا" lafzı ile başlamaktadır. Yazma eser, üzerine sonradan yazılmış bilgilere göre Nisâ sûresi 23. âyetiyle sona ermektedir. Ancak, bu son kısımda bulunan metnin silinmiş olması nedeniyle bitiş noktası tarafımızca kesin olarak tespit edilememiştir.

1.50. DAM 01-15.16⁷⁶

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 2 varaktan oluşmakta olup parşömen üzerine yazılmıştır. Kur'ân nüshası ciltsizdir. Yazı türünün hicâzî olduğu anlaşılmaktadır. Varakların her iki yüzünde de ciddi silinmeler gözlemlenmektedir. Nüshanın üzerine sonradan yazılmış notlara ve yapılan tespitlere göre yazma eser, Hûd sûresi 101. âyet ile başlamaktadır. Yûsuf sûresi içinde yer alan "مِنْ رَأْسِهِ" lafzı ile son bulmaktadır. Eserde âyet sonu işaretleri bulunmamaktadır; ayrıca tahmîs ve ta'şîr işaretlerine de rastlanılmamaktadır.

1.51. DAM 18-20.3⁷⁷

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 2 varaktan oluşmakta olup parşömen üzerine yazılmıştır. El yazması ciltsizdir. Yazı türü Kûfî olup sayfa düzeni yataydır. Nüsha üzerinde herhangi bir harekeleme ya da harf noktaları bulunmamaktadır. Yazma, Zümer sûresinin 75. âyeti olan "خَافِينَ" lafzıyla başlamaktadır. Sûre başında kırmızı ve yeşil renklerle yapılan geometrik süslemelerin olduğu görülmektedir. Ancak herhangi bir şekilde sûre ismi ve âyet sayısı bilgilendirmesi

⁷⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-25.23" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-15.16" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 18-20.3" (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

mevcut değildir. Yazma eser, Mü'min sûresinin 57. âyetinde yer alan “خَلَقُ النَّاسِ” ifadesiyle son bulmaktadır. Kur'ân nüshasında bütünlük mevcuttur.

1.52. DAM 01-19.7⁷⁸

700-800 yıllarında oluşturulduğu tahmin edilen Kur'ân nüshası, yalnızca 1 varaktır. Dikey bir düzene sahip sayfada, kırmızı noktalarla yapılmış harekeleme mevcuttur. Harf noktaları bulunmamaktadır. Sûre başlıklarında kırmızı mürekkeple yazılmış besmeleler dikkat çekmektedir. Tahmîs ve ta'şîr işaretlerine, ayrıca sûreler arasında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Nüsha ciltsizdir. Son varağın arka yüzünde yer alan yoğun süslemeler, bunun el yazmanın hâtime sayfası⁷⁹ olabileceğini düşündürmektedir.

Nüsha, Kevser sûresi 2. âyetinde yer alan “فَصَّلْ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ” ifadesindeki “وَأَنْحَرْ” lafzı ile başlamakta ve Kur'ân'ın son sûresi olan Nâs sûresiyle son bulmaktadır. Sayfanın alt kısmında ise Kur'ân metni dışında, içerikle ilişkisi bulunmayan Arapça ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin kâtip tarafından yazıldığı düşünülmektedir.

1.53. DAM 01-16.32⁸⁰

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, iki varaktan oluşmaktadır. İlk varağın üst kısmında yoğun mürekkep lekeleri gözlemlenmiş olup, aynı zamanda hafif yırtılmalar da mevcuttur. Sayfa düzeni yatay olup yazı tipi hicâzî izlenimi vermektedir. Nüshada cilt bulunmamaktadır. Yazmada harekeleme ve harf noktaları yer almamakta ayrıca âyet sonu işaretlerine de rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, ta'şîr işaretine benzer bir unsurun varlığı gözlemlenmektedir. Kur'ân nüshası, Hac sûresinin 5. âyetinde yer alan “ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ” kelimesiyle başlamakta, Mü'minûn sûresinin 89. âyetine kadar devam etmektedir.

1.54. DAM 01-16.33⁸¹

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, yalnızca bir varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Sayfalar yatay düzende, yazı tipi ise hicâzî özellikler göstermektedir. Yazma eserde harekeleme mevcuttur. Harf noktaları sınırlı düzeyde kullanılmıştır. Âyet sonu işaretlerine ise rastlanmamaktadır.

Yazmanın b yüzünün ciddi şekilde silindiği görülmektedir. Başlangıç ve bitiş noktasına dair tespitler, nüshanın üzerine sonradan yazılan bilgiler esas alınarak gerçekleştirilmiş

⁷⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-19.7” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁷⁹ Fatma Çiçek Derman, “Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler Tabirler ve Malzeme”, ed. Ali Rıza Özcan. *Hat ve Tezhip Sanatı* (Ankara: T.C Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 528; Cankurt, *Hız. Ali'ye Nispet Edilen Topkapı Mushafı*, 32.

⁸⁰ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-16.32” (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁸¹ Digitalisierte Sammlungen (SBB), “Kur'ân Dam 01-16.33” (Erişim 21 Mayıs 2025)

olup, yazma eserin Enfâl sûresi 24. âyetinde yer alan "وَعَشِيرَتُكُمْ" lafzı ile başladığı, aynı sûrenin 38. âyetinde geçen "أَرَادْتُمْ" kelimesiyle son bulduğu anlaşılmaktadır.

1.55. DAM 12-00.2⁸²

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur’ân nüshası, yalnızca bir varaktan oluşmaktadır. Sayfa yatay bir düzen göstermektedir ve cilt unsuru bulunmamaktadır. Yazma eserde hareke ve harf noktalaması yer almamakta, âyet sonları ise üst üste üç nokta ile gösterilmektedir. Varağın alt kısmında kopmalar mevcut olup bu durum metnin bütünlüğünü olumsuz etkilemektedir.

Metin incelemesine göre Kur’ân nüshası, Zuhurf sûresinin 70. âyetinde geçen "أَلْجَنَّةَ" lafzı ile başlamaktadır. Ancak arka yüzeydeki kararmalar ve silinmeler nedeniyle metnin nerede sonlandığı tespit edilememektedir. Bu durum, nüshanın içerik aralığını tam olarak belirlemeyi güçleştirmektedir.

1.56. DAM 01-17.14⁸³

Kütüphane kayıtlarına göre 700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur’ân nüshası, fiziki olarak oldukça yıpranmış durumdadır. Özellikle üst kısımlarda kopmalar ve genel olarak silinmeler mevcuttur. Bu durum nüshanın okunabilirliğini ve üzerinde sağlıklı bir inceleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Yazı parşömen üzerine hicâzî karaktere yakın bir tarzda işlenmiştir. Kur’ân nüshası ciltsizdir. Harf noktaları düzensiz bir şekilde yer yer uygulanmakta; ancak harekeleme unsuru genel itibarıyla mevcut değildir. Ayrıca âyet sonlarını belirten işaretlere de rastlanılmamaktadır.

Yazma eserin üzerine sonradan düşülen notlara göre Kur’ân nüshası, Hac sûresinin 58. âyetiyle başlamakta ve 78. âyetiyle sona ermektedir. Sayfalarda yer yer silinmeler bulunduğundan, içeriğe dair bu bilgiyi doğrulamak güç gözükmektedir.

1.57. DAM 15-23.1⁸⁴

700–800 yıllarına tarihlendirilen Kur’ân nüshası, yedi varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Sayfalar dikey bir görünümde olup yazı tipi olarak kûfî hat tercih edilmiştir. Yazmanın parşömen üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. Kırmızı ve yeşil noktalarla yapılan harekeleme işlemi dikkat çekmektedir; ancak harf noktaları mevcut değildir. Ayrıca yazmanın metninde âyet sonu işaretlerine rastlanılmamaktadır.

Kur’ân nüshası, Nisâ sûresi 121. âyetinde geçen "عَنْهَا مَحِيصًا" lafzıyla başlamakta ve A‘râf sûresi 20. âyetinde yer alan "شَيْطَان" kelimesiyle son bulmaktadır. Sayfalar genel itibarıyla

⁸² Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur’ân Dam 12-00.2" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁸³ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur’ân Dam 01-17.14" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁸⁴ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur’ân Dam 15-23.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

düzenli bir görünüm arz etmektedir. Yazmada âyetler üzerinde ta'şîr işaretlerinin kullanıldığı anlaşılmakta, bununda metnin bölümler arası ayrımını kolaylaştırma amacıyla yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir.

Kur'ân nüshası, başından sonuna kadar bütünlük arz etmeyen bir yapı sergilemektedir. Yazma eser, Nisâ sûresi 121-130. âyetleri, Mâide sûresi 14-77. âyetleri, En'âm sûresi 124-165. âyetleri ve A'râf sûresinin başından 20. âyete kadar olan kısmı ihtiva etmektedir. Bu bölümler arasında eksiklikler bulunduğu anlaşılmaktadır. Sûre geçişlerinde, diğer nüshalarda pek rastlanmayan büyüklükte geometrik süsleme unsurlarına yer verilmektedir. Bu süslemelerde kırmızı ve yeşil renkler belirgin şekilde kullanılmış olup süslemelerin hemen altında kırmızı mürekkeple yazılmış sûre ismi ve âyet sayısı bilgileri dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, el yazmasının estetik boyutuna dair önemli ipuçları sunmaktadır.

1.58. DAM 19-14.1⁸⁵

Kütüphane kayıtlarına göre 700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 7 varaktan oluşmakta olup ciltsizdir. Sayfalar yatay bir düzen sunmakta ve her sayfa 19 satırdan oluşmaktadır. Yazma eserde harf noktaları mevcut olmakla birlikte harekeleme bulunmamaktadır. Sayfalarda yer yer silinmeler gözlemlendiği için özellikle ta'şîr işaretlerinin varlığı hakkında net bir kanaate ulaşmak zorlaşmıştır. İlk varak ise ciddi derecede tahribata uğramıştır.

Nüshanın üzerine sonradan eklenen bilgilere göre yazma, Mâide sûresi 104. âyetiyle başlamakta ve A'râf sûresi 85. âyetiyle son bulmaktadır. Kur'ân nüshası başından sonuna kadar tam değildir. Buna göre, En'âm sûresi 128-165. âyetler ile A'râf sûresi 1-85. âyetleri kapsamaktadır.

1.59. DAM 15-22.3⁸⁶

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 8 varaktan oluşmaktadır. Yazma eser ciltsizdir bununla birlikte sayfalar yatay bir düzen sunmakta ve her biri 15 satırdan oluşmaktadır. Yazı karakteri olarak kûfî hat kullanılmaktadır. Yazma eserde harekeleme kırmızı noktalarla genel olarak mevcut olduğu halde, harf noktaları bulunmamaktadır. Âyet sonu işaretleri, üst üste konulmuş üç nokta şeklinde belirtilmektedir.

Nüshanın ilk varağında, sayfanın ortasında dikkate değer bir tahribat gözlemlenmektedir. Yazma eser, Enbiyâ sûresinin 21. âyetiyle başlamakta ve Mü'minûn sûresinin 5. âyetine kadar olan bölümü ihtiva etmektedir. Ayrıca, yazmada tahmîs ve taş'îr işaretlerine yer verildiği anlaşılmaktadır.

⁸⁵ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 19-14.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁸⁶ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 15-22.3" (Erişim 21 Mayıs 2025)

1.60. DAM 16-20.3⁸⁷

Kütüphane kayıtlarına göre 700-800 yıllarına tarihlendirilen nüsha, 8 varaktan oluşmaktadır. Sayfalar yatay görünüm arz etmektedir. Kur'ân nüshası ciltsizdir. Yazı türü kûfî olup, parşömen üzerine kaydedilmiştir. İlk varakta yoğun siyahlık gözlemlenmekte, bu durumun mürekkep lekesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Âyetler kırmızı noktalarla harekelenmiş olup bu işlem düzenli değildir. Ayrıca nüshada, kırmızı ve yeşil mürekkeplerle işlenmiş geometrik desenler taşır işareti olarak kullanılmıştır. Nisa sûresi 50. âyetin bitiminde yer alan özel bir işaretin, ellinci âyeti belirtmek amacıyla konulmuş olduğu değerlendirilmektedir. Âyet sonları genellikle üst üste üç nokta ile gösterilmektedir.

Nüsha, Nisa sûresi 50. âyetteki "وَكَمَى" ifadesiyle başlamakta, Enfâl sûresi 66. âyetiyle son bulmaktadır. Sayfaların geneli yıpranmış durumdadır; özellikle kenar kısımlarında ciddi tahribatlar gözlemlenmektedir.

1.61. DAM 01-32.1⁸⁸

700-800 yıllarına tarihlendirilen Kur'ân nüshası, 9 varaktan müteşekkil olup 18 satırlı sayfalardan oluşmaktadır ve hicâzî hatla yazıldığı izlenimi vermektedir. Sayfa kenarlarında bazı yırtıklar ve sayfanın ortasında mürekkep izleri tespit edilmektedir. Yazma eserde harekeleme kırmızı noktalarla ve düzensiz şekilde yapılmakta, harf noktaları ise düzenli biçimde uygulanmaktadır. Âyet sonu işareti olarak üç nokta üst üste kullanılmakta, durak işareti içinse iki kırmızı noktanın üst üste yerleştirilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca sûre başlarında âyet sayısı ve sûre ismi bilgilendirmeleri mevcuttur.

Nüsha, tam bir bütünlük arz etmemektedir. Buna göre yazma eser, Bakara sûresi 31-61. âyetler, Mâide sûresi 48-87. âyetler, A'râf sûresinin başından 57. âyete kadar olan bölüm, Tevbe sûresinden bazı âyetler, Şuarâ sûresi 197-226. âyetler (يقولون kelimesine kadar) ve Sâffât sûresinin başından 20. âyete kadar olan kısmı ihtiva etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Yemen'in başkenti San'a'da muhafaza edilen, Almanya Berlin Devlet Kütüphanesi'nin çevrimiçi koleksiyonunda yer alan 61 adet erken dönem Kur'ân el yazması incelenmiştir. Kütüphane kayıtlarına göre, en erken tarihlendirilen nüshanın 630-700 yıllarında; en geç tarihlendirilenlerin ise 700-800 yıllarında yazıldığı görülmektedir. Bu yazma eserler erken dönem mushaf tarihine dair önemli izler taşımakta ve ait bulundukları döneme ışık tutmaktadır. Çalışmada her bir yazma eser, fizikî özellikleri (varak sayısı, satır düzeni, yazı stili, malzeme türü vb.) ile içerdiği sûre ve

⁸⁷ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 16-20.3" (Erişim 21 Mayıs 2025)

⁸⁸ Digitalisierte Sammlungen (SBB), "Kur'ân Dam 01-32.1" (Erişim 21 Mayıs 2025)

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

âyet aralıkları bakımından değerlendirilmiştir. El yazmaları arasında bütün bir Kur'ân nüshası bulunmadığı; varak sayıları bakımından bir ile yüz bir arasında değişiklik arz ettiği görülmüştür. Bunların içerisinde, en fazla varaklı nüshanın “DAM 15-15.2” numaralı eser olduğu, Kur'ân'ın yaklaşık üçte birlik bölümünü içerdiği, en az varağa sahip nüshanın da “DAM 12-00.2” numaralı nüsha olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen nüshaların büyük çoğunluğunun hicâzî hatla kaleme alındığı saptanmıştır ki bu da nüshaların erken dönemlere aidiyeti noktasındaki bilgilerin doğruluğuna kanıt niteliğindedir. Ayrıca nüshalarda yaygın olarak görülen; tahmîs ve ta'sîr işaretleri, âyet sonu işaretleri, sûre başlıkları ve durak işaretleri gibi unsurların şekilleri de, nüshaların erken dönem hususiyetlerini yansıtmaktadır. Çeşitli yollarla Avrupa'nın birçok kütüphanesinde gerek fiziki gerek çevrimiçi olarak yer bulan erken döneme ait el yazmalarının incelenmesi, bu kıymetli eserlerin ilmi olarak gün yüzüne çıkmasını temin etmesi ve kültürümüze ait eserlere sahip çıkılması bakımından çok önemli bir yere sahiptir. Bu maksada hizmet kapsamında hazırlanan çalışmamızın erken dönemlere ait mushaflar alanında bir basamak görevi ifa edeceğini, alana katkı sunacağını ümit etmekte, benzer çalışmaların hem nicel hem de nitel yönden artışı ile kutsal kitabımıza hizmet etmiş olunacağını düşünmekteyiz.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Yusuf Can Dağ - Fatih Cankurt

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Altıkulaç, Tayyar. *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Altıkulaç, Tayyar. *Mushaf-ı Şerif Bibliotheque Nationale, Paris*. İstanbul: IRCICA Yayınları, 2011.
- Arslan, Şükrü Gökhan. – Cankurt, Fatih. “Fransa Milli Kütüphanesi (BNF) Bulunan Erken Döneme Ait Mushaf Yazmaları (Nr.355-7203)”, *Mutalaa Karabük İslami İlimler Dergisi* 3/2 (Haziran 2024). 52-83. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12667953>
- Aydüz, Davut. “Kur’ân-ı Kerim’in İki Kapak Arasında Mushaf Halinde Cem Edilmesi” *İlmi Dergi Diyanet* 46/1 (2010), 57-90.
- Bakacak, Muhammed Emin. – Cankurt, Fatih. “Brown Üniversitesi Kütüphanesi’nde Bulunan Erken Dönem Mushaflar (7. ve 8. Yüzyıllar)”. *Apjir* 8/2 (Ağustos 2024), 283-315.
- Bayerische Staatsbibliothek, “Bayerische Staatsbibliothek – Home,” Erişim 21 Mayıs 2025 <https://www.bsb-muenchen.de/en/>.
- Bayerische Staatsbibliothek, “Bayerische Staatsbibliothek – Home.” Erişim 21 Mayıs 2025. <https://www.bsb-muenchen.de/en/>.
- Cankurt, Fatih. “Erken Dönem Mushaf Araştırmaları: Yabancı Literatür”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 8/1 (Haziran 2022), 75-90.
- Cankurt, Fatih. *H. Ali Mushafı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Cankurt, Fatih. *H. Ali’ye Nispet Edilen Topkapı Mushafı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.
- Corpus /Corpuscoranicum. “ Dâr’ul Mahtûtât house of manuscript” Erişim 21 Mayıs 2025. <https://corpuscoranicum.de/en/manuscripts/2120/page/1v?sura=7&verse=67>.
- Corpus/CorpusCoranicum. “Dâr’ul Mahtûtât house of Manuscripts” Erişim 21 Mayıs 2025 https://corpuscoranicum.de/en/manuscripts/2792/page/5r?sura=6&verse=102#manuscript_page.
- Corpus/CorpusCoranicum. “Dâr’ul Mahtûtât house of manuscripts” Erişim 21 Mayıs 2025 <https://corpuscoranicum.de/en/manuscripts/2120/page/1v?sura=7&verse=67>.
- Corpus/corpuscoranicum. “Dâr’ul Mahtûtât house of manuscripts” Erişim 21 Mayıs 2025 <https://corpuscoranicum.de/en/manuscripts/2118/page/10r>.
- Dağ, Mehmet. *İhticac Bağlamında Geleneksel Kırâat Algisına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları, 3. Baskı, 2022).
- Derman, Fatma Çiçek. “Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme”. Ed. Ali Rıza Özcan. *Hat ve Tezhip Sanatı*. Ankara: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Deroche, François. *Islamic Codicology: An Introduction to The Study of Manuscripts in Arabic Script*. Londra: El-Furkan İslam Miras Vakfı, 2006.
- Digitalisierte Sammlungen, “Digitalisierte Sammlungen der Staatsbibliothek zu Berlin” Erişim 21 Mayıs 2025 , <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/>.
- Genan Şeyma vd. “ Erken Döneme Tarihlenen Katta Langar Mushafı’nın Mushaf İlimleri Bakımından İncelenmesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/47 (2023), 55-88. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1256145>.
- George, Alain. *The Rise of Islamic Calligraphy*. Londra: Saqi Books, 2010.
- Gürpınar, Sümeýra. “Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde Bulunan Erken Dönem Mushaf Yazmaları”. *Apjir* 8/2 (Ağustos 2024), 258-282. <https://doi.org/10.52115/apjir.1521832>
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ Ömerî. Dimaşk, Beyrût: Dârü’l-Kalem, Müessesetü’r-Risâle, 1397.
- Jeffery, Arthur. *Materials for the History of the Text of the Qur’ân*. Leiden: Brill, 1937.
- Koyuncu, Recep – Yiğit, İdris. “Oryantalist Bakış Açısına Göre Kiraatler: Otto Pretzl, Arthur Jeffery, Nöldeke ve Goldziher Örneği”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/2 (Kış 2022), 559-584.
- Nasreen, Hafsa. “Oryantalistlerin Kur’ân Üzerine İddiaları”, Çev. Ozat Shamshiyev, *ERUİFD* 1/16 (2013), 109-125.
- Okumuş, Mesut. “Kur’ân’ın Tedrici Nüzûl Süreci Bağlamında Mekki ve Medeni Ayetler Üzerine”, *Eskiýeni* 27 (Güz 2013), 25-48.
- Özdirek Şahin, Betül. “Groningen Üniversitesi Kur’ân’ı “uklu eller”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/ Özel Sayı (Eylül 2023), 52-71.

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûtât Arşivi)

- Özkafa, Fatih. "Hat Sanatı Bakımından Mushaf Kitabedinin Tarihi Seyri", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2010- Kış), 307-326.
- Öztürk, Hayrettin. "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman Döneminde Kur'ân-ı Kerîm'in Cem'i ile İlgili Rivayetlerin Eleştirel Bir Değerlendirmesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Aralık 2024). 663-690. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.15560>
- Qalamos, "Qalamos – Connecting Manuscript Traditions," Erişim 21 Mayıs 2025 <https://www.qalamos.net/content/index.xed>.
- Qalamos, "Qalamos – Connecting Manuscript Traditions," Erişim 21 Mayıs 2025. <https://www.qalamos.net/content/index.xed>.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 00-14.2" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774467046 &PHYSID=PHYS_0001
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 00-26.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1772838047 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-14.8" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773296078 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-15.15" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779873409 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-15.16" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774682567 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-15.23" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774721910 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-15.5" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778028764 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-16.24" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777295009 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-16.32" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN177486634X &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-16.33" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773296639 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-16.36" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774879948 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-16.8" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN177654739X &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.13" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774892790 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.14" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773297635 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.15" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774909340 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.18" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774930773 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.3" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777345510 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-17.7" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1774885905 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-18.3" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778240224 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-19.7" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780393911 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 01-20.7" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773309811 &PHYSID=PHYS_0001.

- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-21.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778275893&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-25.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777560586&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-25.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777560993&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-25.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777561213&PHYSID=PHYS_0003&DMDID=DMDLOG_000.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-28.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1777561833&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-28.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779151586&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-28.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778038050&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-29.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778038603&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-30.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778185231&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-32.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778185487&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 01-32.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773310631&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 12-00.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780167415&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-15.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779775172&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-15.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778963048&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-15.5” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779861885&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-22.2” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN177897385X&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-22.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776059654&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-22.6” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1778982034&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 15-23.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776059719&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-15.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779083696&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-15.4” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779855397&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-16.11” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779101619&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-20.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN177935075&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-21.3” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779881800&PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-22.1” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779882017&PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). “Kur’ân DAM 16-22.4” Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779882440&PHYSID=PHYS_0001.

BERLİN DEVLET KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN ERKEN DÖNEM MUSHAF YAZMALARI
(D'âru'l-Mahtûât Arşivi)

- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 17-17.7" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779146183 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 17-21.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779151357 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-15.4" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1773864645 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-17.6" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776225066 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-20.3" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776225163 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-21.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776285263 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-21.2" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779635958 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 18-23.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1779636229 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-toc.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 19-14.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1776285670 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 20-30.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN177980508X &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 20-31.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780498527 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 22-00.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780499531 &PHYSID=PHYS_0001&view=overview-info.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 27-14.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780475659 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Kur'ân DAM 29-16.1" Erişim 21 Mayıs 2025 https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN1780531656 &PHYSID=PHYS_0001.
- Staatbibliothek zu Berlin (SBB). "Orientabteilung: Handschriftenbestände," Erişim 21 Mayıs 2025 <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/abteilungen/orient/bestaende/handschriften>.
- Staatsbibliothek zu Berlin. "Digitalisierte Sammlungen." Erişim 21 Mayıs 2025. <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/>.
- Staatsbibliothek zu Berlin. "Orientabteilung: Handschriftenbestände." Erişim 21 Mayıs 2025. <https://staatsbibliothek-berlin.de/diestaatsbibliothek/abteilungen/orient/bestaende/handschriften>.
- Şen, Ziya. "Hz. Osman Döneminde İstinsah Edilen Mushafların Akıbeti". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2014), 31-50. doi.org/[10.17120/omuifd.87156](https://doi.org/10.17120/omuifd.87156).
- Şulul, Kasım. "Cem'ü'l-Kur'ân (Kur'ân-ı Kerim'in Mushaf Haline Getirilmesi)", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 1 (Aralık 2016), 11-55. <https://doi.org/10.56288/siyer.713389>
- Tatlı, Bekir. "İlgili Rivâyetler Yönünden Hz. Peygamber Döneminde Vahyin Yazımı Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (Nisan 2008), 123-150. <https://doi.org/10.1501/ilhfak.0000000958>
- Topuzğlu, Tevfik Rüştü. "Ebu'l Esved ed-Düelî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/ 311-313. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Halîl b. Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10/309-312. Ankara: TDV Yayınları, 1997
- Yılmaz, Abdülkadir. "Hat Sanatında Harekeleme ve Noktalamanın Tarihi Seyri (Kur'ân-ı Kerim'in Harekelenmesi ve Noktalanması)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 49-86.
- Yılmaz, Lokman. "Mushaf Öncesi Kur'an Kitâbetinin Durumu (Tahlil ve Değerlendirme)". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 19 (Aralık 2024), 173-198. <https://doi.org/10.47502/mizan.1508418>.